

ФІЛОСОФІЯ

УДК 316.4

DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.52.250416>

Данильян Олег Геннадійович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна
e-mail: odana@i.ua
ORCID ID: 0000-0001-5308-4664

Дзьобань Олександр Петрович, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна
e-mail: a_dzeban@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-2075-7508

ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРАВА ЯК ЕЛЕМЕНТА СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

У статті зроблено спробу висвітлення концептуальних аспектів розгляду інтеграційних процесів права й інформації у процесі становлення інформаційного суспільства. Підкреслюється, що структурні елементи моделі інформації мають самостійне категоріальне правове значення. Як категорія права інформація відображає ознаки життєвих ситуацій у їх конкретних образах, що надає їй правового значення. Обґрунтовується, що взаємозумовленість, розвиток та інтеграція інформації і права як суспільних явищ привело до активного впливу інформації й пов'язаних із нею структур на правову систему, що зумовило пізнання нових закономірностей у розвитку юриспруденції. Також продемонстровано, що правова система не мени активно реагує на сучасні інформаційні реалії шляхом внутрішньої рефлексії й саморозвитку в бік забезпечення правопорядку в інформаційній сфері.

Ключові слова: інформація, право, інформаційні процеси, інформаційна сфера, інформаційне право.

Постановка проблеми. У XXI ст. інформаційний критерій стає не просто індикатором популярності, він набуває системотворчого значення для всіх без винятку сфер людської життєдіяльності. Інформація як феномен, що створює новий стан суспільства, сприймається як основа «нової цивілізаційної хвилі». На рівні соціальної практики інформаційна складова наявна в усіх основних галузях суспільного життя і проявляється надзвичайно різноманітно. Специфічною рисою інформаційної сфери сучасного суспільства є її багатовимірний характер і її слід розглядати і як окремий сектор політики, і як чинник її модернізації, і як джерело потужних соціокультурних трансформацій [1].

На сучасному етапі формування інформаційного (цифрового) суспільства помітно зростає затребуваність інформаційного супроводу будь-якої діяльності. Ця тенденція пов'язана як із інтенсифікацією соціальних комунікацій, потребою суспільних суб'єктів орієнтуватися у стрімко зростаючих потоках інформації, так і з необхідністю забезпечення представленості результатів діяльності в інформаційному просторі, постійним аналізом ефективності такого представлення і необхідністю права, як соціального регулятора, оперативно реагувати на стрімкі інформаційні процеси. Відповідно, інформаційна складова діяльності не лише зберігає свою актуальність, набуває, у світлі нинішніх інноваційних процесів, додаткової затребуваності, а й породжує цілу низку проблем, пов'язаних з інтенсивністю інформаційних обмінів, інфраструктурою складових забезпечення доступу до інформаційних ресурсів тощо.

Цілком очевидно, що «інформаційний градус» розвитку суспільства стає вимірником і для основних інститутів системи права. Стан суспільства, яке знаходиться у стані, близькому до інформаційного, вже сьогодні вимагає від правової системи динамічного випереджального розвитку, прояву накопиченого доктринального інтелектуального потенціалу, енергії юридичної думки і комплексної організації правового забезпечення інформаційної сфери.

Як справедливо зазначає С. Сунегін, проблеми правового регулювання сучасного інформаційного суспільства впливають, з одного боку, з подвійного характеру інформаційного простору, що включає в себе реальну та віртуальну складові, а з іншого – з об'єктивної неможливості застосовувати традиційні форми охорони та захисту правопорядку в межах цифрової форми інформаційного простору, у якій відбуваються фактично такі ж самі соціально та юридично значущі акти, як і в реальному житті (вчиняються правочини, укладаються договори, підписуються документи, замовляються продукція, роботи та послуги, здійснюються розрахунки та платежі тощо). Водночас надзвичайної актуальності нині набувають питання визначення саме концептуальних підходів до забезпечення правового регулювання інформаційного суспільства, особливо його віртуальної або цифрової складової, поведінка та

діяльність у межах якої, по суті, має анонімний характер, завдяки якому у глобальному інформаційному просторі де-факто сформувалися власні «правила гри» [2, с. 235–236].

Отже, зростає усвідомлення важливості проблем правового регулювання суспільних інформаційних відносин, зокрема узгодження принципово різних підходів до концептуального вирішення життєво важливих питань.

Результати аналізу останніх досліджень і публікацій свідчать про те, що окремі спроби усвідомлення й вирішення проблем кореляції права й інформації вибірково знаходять віддзеркалення в доробках сучасних дослідників, у вітчизняних і міжнародних документах та нормативних правових актах. Проте їх фундаментальне правове наукове узагальнення й осмислення ще попереду. Теоретичного дискурсу й наукового вирішення чекають і проблеми розуміння інформації, ролі та ступеня її впливу на правову дійсність у цілому.

Метою статті є висвітлення концептуальних аспектів розгляду інтеграційних процесів права й інформації у процесі становлення інформаційного суспільства.

Вклад основного матеріалу. Так званий «кібернетичний» період розвитку вітчизняної науки (1960–1970-ті рр.) відзначений дослідженнями в царині кібернетики і впливу її ідей на розвиток права. До кінця 1980-х рр. така активність уповільнилася. Швидше за все, це пояснюється перехідним періодом інформатизації до сучасного її стану. У названий перехідний час вже позначився інтерес правознавців до тематики правового забезпечення інформаційних процесів, пов'язаних з упровадженням комп'ютерних технологій у реальному секторі економіки. Перші спроби наукового аналізу були рідкісними, а позиції учених-правознавців – результатом генезису ранніх доктрин, що переважно походять з тих окремих галузей юриспруденції, які було найбільше пов'язано із забезпеченням функціонування автоматизованих інформаційних систем.

Лише до кінця 1990-х рр. наукова рефлексія цієї проблеми набула найбільшої активності, коли стали затребуваними концептуальні позиції правознавців, коли цифрові технології значно змінювали траєкторію руху суспільства в інформаційний бік. Саме в цей час почала формуватися самостійна галузь наукових знань, пов'язаних із правовим забезпеченням інформаційної сфери. Вітчизняна правова наука теж не лишилася осторонь цієї проблематики [3–5].

У зв'язку з цим порушуються перші суто наукові проблеми інформаційного права (щодо його виокремлення в галузь права та місця інформаційного права в системі правових знань). Разом із ними виникають і питання загальнонаукового розуміння суті знань у царині правового забезпечення

інформаційної сфери. У той же час після офіційного визнання «інформаційного права» динаміка наукових досліджень у сфері правового забезпечення наростала і продовжує наростати. Ця обставина ще більше загострила проблему існування загальних теоретичних підстав наукових досліджень, спрямованих на організацію правопорядку в інформаційній сфері суспільних відносин.

Відомо, що ідеї коеволюції (спільного розвитку в рамках системи взаємодії) стали парадигмою природних і соціальних наук на рубежі ХХ–ХХІ ст. Історія становлення й розвитку двох явищ цивілізації у формі коеволюції інформації та права представляє інтерес для дослідника у двох ракурсах. З одного боку, в аспекті впливу інформації і пов'язаних із нею систем на правову дійсність, під якою тут розуміється вся реальна дійсність на макрорівні правової сфери як наочної сфери людської діяльності (юридична наука, позитивне право, правозастосування і юридична культура), тобто вся сукупність правових феноменів. Ця проблема розглядається в рамках пошуку нових засобів мобілізації правової системи, у межах інформаційної парадигми як сукупності поглядів на розв'язання правових питань крізь призму інформаційних знань, перш за все впливу знань про природу інформації на формування й реалізацію права в цілому [6, с. 9]. З іншого боку, становлення й розвиток у формі коеволюції інформації і права розглядається в сенсі правового впливу на інформаційну сферу.

Перший з указаних аспектів дослідження проблем інтеграції цих двох явищ відображає достатньо істотний момент розвитку правової науки, який розглядався переважно в межах кібернетичних основ у юриспруденції в період розквіту кібернетики (1950–1970-ті рр.). Тоді спостерігався інтерес правознавців до кібернетичних проблем права, досліджувалися закономірності природи правової інформації і прояви їх у правовій системі [7–8].

До кінця 80-х рр. минулого століття склалася стійка правова доктрина стосовно основ впливу інформаційних систем на право. На її основі було сформовано основні положення прикладної науки «правова інформатика» як різновиду міждисциплінарної науки інформатики. У її рамках не тільки розглядалися прикладні проблеми розвитку інформаційних систем у правознавстві, але і формувався новий різновид правової інформації – її електронна форма. Тоді активно розвивалися процеси інформаційного забезпечення правотворчості й упроваджувалися системи інформатизації законотворчих органів на різних рівнях, а також створювалися прикладні інформаційні технології формування, зберігання й використання електронної правової інформації. Наприклад, на початку 1990-х рр. на пострадянському просторі виникли довідкові правові системи. Правові системи на той час являли собою

електронні добірки текстів нормативних актів. Однією з перших такою системою в Україні був «Автоматизований довідник із зовнішньої торгівлі “Перший помічник”», створений у 1990 р. та спрямований на задоволення інформаційних потреб великої кількості дрібних підприємців, які в ті роки вели активну торговельну діяльність із близьким зарубіжжям. Пізніше з’явилися інші спеціалізовані й загальнозаконодавчі системи.

Увага правознавців до проблем пошуку прояву закономірностей інформації, системного упорядкування інформаційних відносин у правовій сфері і вирішення прикладних завдань у рамках правової інформатики, як і раніше, не слабшає [9–13]. Цьому сприяє упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у юридичну діяльність. Прийняті за останні роки різні цільові програми й концепції інформатизації провідних юридичних організацій (судової системи, митної служби, органів юстиції та ін.) тільки підтверджують відзначену тенденцію.

Разом із тим особливістю інформаційної епохи розвитку суспільства є створення необхідних методологічних і правових бар’єрів негативним наслідкам масової інформатизації й упровадження високих технологій. У зв’язку з цим правове забезпечення інформаційних процесів і виникаючих при цьому суспільних відносин неухильно зростає. З початку 90-х рр. минулого століття разом із динамічним розвитком законодавства, спрямованого на реалізацію цієї мети, тривав активний процес становлення й розвитку нової галузі правової діяльності, пов’язаної з правовим забезпеченням інформаційної сфери. Цьому сприяла ціла низка чинників. *По-перше*, у зв’язку зі створенням нового покоління електронно-обчислювальної техніки і високотехнологічних швидкісних засобів передачі інформації значно зросла можливість отримання й використання великого обсягу інформації в коротші проміжки часу.

По-друге, перший чинник активно вплинув на створення умов включення масивів інформації в реальний сектор економіки. Повсюдне упровадження засобів автоматизації в управлінський процес дало змогу переводити необхідну інформацію з традиційних паперових носіїв в електронний вигляд. При цьому зросли швидкості оброблення інформації й ефективність управління суспільними процесами. Таким чином, сформовані електронні масиви інформації у вигляді баз даних (інформаційних ресурсів) у найбільш зручній формі їх використання стали виконувати самостійну забезпечувальну роль в управлінських процесах разом з іншими видами ресурсів (сировинними, фінансовими, кадровими тощо). Повсюдна матеріалізація інформаційного ресурсу спричинила відособлення людської діяльності та формування самостійного виду суспільних відносин із приводу використання інформації.

По-третє, інформація у вигляді баз даних як об’єкт права в електронній формі при введенні її в економічний оборот опинилася поза межами тради-

ційного правового регулювання. Специфічність такого об'єкта пов'язано з особливістю функціонування технічних засобів обробки інформації, з перетворенням інформації в її електронний символ (сигнал) і назад в читаний вигляд. Відзначена особливість робить уразливим електронний документ для копіювання та порушення його цілісності. Будь-яка сукупність і форми традиційних правових умов (правовий режим) використання електронного виду інформації як об'єкта права вже не може створити ефективного механізму правового регулювання суспільних відносин, що виникають із приводу таких об'єктів. На жаль, юридична наука, незважаючи на велику кількість досліджень у сфері правової кібернетики, не мала у своєму розпорядженні достатнього потенціалу для вирішення проблеми правового забезпечення формування й використання електронного документа. Незважаючи на звернення окремих правознавців до теми науково-технічного прогресу, наукових узагальнень, які б розкривали вплив науково-технічної революції на правове регулювання соціальних відносин, вони не проводили. Таке становище у правовій науці продовжується й донині. Тому суспільством була затребувана принципово інша сукупність правових засобів впливу на новий вид діяльності суб'єктів права, що стрімко розвивається, пов'язаний із формуванням, обробкою й використанням електронних форм інформації, сучасних високотехнологічних телекомунікаційних систем її передачі та зберігання.

По-четверте, нові форми, що стрімко розвиваються, і різновиди інформаційної людської діяльності значно відставали від традиційної свідомості. Розрив між інформаційними потребами в новій «цифровій епосі» і ментальністю суспільства динамічно збільшувався в міру розвитку масової інформатизації. Цей чинник сприяв появі нового типу порушень (порушень цілісності інформації і доступу до неї), шкідливий характер яких був несумісним зі звичайними правопорушеннями. Разом із цим виник новий клас правових проблем, пов'язаних з попередженням і боротьбою з комп'ютерними правопорушеннями.

Зусилля правознавців і вчених у сфері комплексного дослідження інформаційних систем дозволили створити правові концепції, спрямовані на формування правових умов реального сектора інформатики.

До початку 1990-х рр. поступово стала формуватися нова галузь законодавства для регулювання принципово нового типу суспільних відносин, пов'язаних з інформацією і процесами інформатизації. На той час його прийнято було називати «законодавством у сфері інформатизації», а пізніше – «інформаційним законодавством». Характерною особливістю його стало те, що норми права в нормативних правових актах нерідко були за своєю природою різними, інформаційне законодавство переважно мало комплексний характер, поєднуючи риси публічного і приватного права.

Принципово важливим для інформаційного законодавства, на наш погляд, є максимально адекватне віддзеркалення правової інформаційної дійсності. У кращому разі воно повинне мати випереджальний характер правового регулювання інформаційних за характером суспільних відносин, для того щоб норми права створювали ефективний правовий режим використання нових форм інформації та функціональних напрямів інформаційної діяльності. Однак цим критеріям сучасне інформаційне законодавство ще не відповідає.

Паралельно з формуванням інформаційного законодавства проводилися дослідження з метою узагальнення закономірностей діяльності людини, суспільства і держави в інформаційній сфері та її правового забезпечення [14–16]. Завдяки їх дослідженням, зокрема, було створено основи для формування нової самостійної галузі юриспруденції – інформаційного права.

Таким чином, інтеграційні процеси розвитку інформації і права та вплив пов'язаних із цими явищами систем одна на одну проходять по відособлених один від одного методологічних каналах. Інформаційні системи впливають на право в рамках загальної теорії права і правової інформатики, у предмет наукових досліджень яких включено закономірності природи і розвитку інформації у правовій системі. Право, у свою чергу, покликане здійснювати активний вплив на інформацію і пов'язані з нею системи всім своїм арсеналом засобів, до складу яких входять практично всі галузі права, і в першу чергу інформаційне право. Розрізнення, що проводиться в підходах до інтеграції вказаних явищ, має не лише практичне, але й методологічне значення.

Річ у тому, що в перші роки незалежності України проблеми правового забезпечення процесів інформатизації за аналогією з радянською традицією нерідко розглядалися в рамках правової кібернетики і правової інформатики, змішуючи при цьому два різних за своєю природою методологічних підходи. Розглядаючи, наприклад, проблеми правової інформатики та правової кібернетики, автори одночасно розглядають і питання правового регулювання інформаційних процесів, і навпаки: описуючи проблеми правового забезпечення інформатизації, розглядають питання предмета правової інформатики [3; 17–18].

Імовірно, пояснення такого дуалізму позиції авторів робіт з правової кібернетики можна знайти в тому, що вони досліджували багато проблем правової системи крізь призму теорії управління, а тому й розглядали проблеми правового забезпечення інформаційних процесів у суміжній для інформаційного права науковій дисципліні.

Метою розгляду інтеграційних процесів інформації і права ми ставимо створення теоретичних умов для диференційованого підходу при проведенні досліджень проблем спільної дії названих феноменів у сучасну епоху. Вбачається, що обидва ракурси є однаково важливими для правової науки, оскільки дають можливість досліджувати з різних позицій правову дійсність.

Правова інформатика дає змогу більш комплексного й усебічного дослідження наявної сфери інформаційного права, оскільки об'єкти інформаційних відносин мають глибоке природничо-наукове коріння (електронна інформація, комп'ютерні технології, цифрові лінії зв'язку тощо). Яким би не був ракурс дослідження, умовно кажучи, інформаційно-правовий або право-інформаційний (залежно від того, яке явище розглядається як реципієнт), проте вони повинні розглядатися окремо один від одного. Щобільше, у цієї багатоаспектної проблеми (коеволюції права й інформації) є ще і прикладні рівні. Наприклад, освітній, коли він розглядається як навчальна дисципліна, а в її рамках стан невизначеності в питаннях методу вивчення предмета, як уявляється, повинно бути зведено до мінімуму. Межі навчальної дисципліни (будь то правова інформатика або інформаційне право) повинні мати чіткіші контури, аніж при дослідженні тієї ж наявної царини на науковому рівні [6, с. 12].

Висновок про загальність формули інформації і значення її природних властивостей, на жаль, ще не було в найбільш розгорненому вигляді наближено до правової системи, хоча окремі спроби застосування у праві інформаційних (більшою мірою – кібернетичних) методів дослідження робилися не один раз. Вони описані в юридичній літературі, та й у наш час вчені продовжують висловлюватися з приводу інформаційного значення правової системи і її підсистем.

Одним із перших, хто дійшов однозначного висновку про наявність у права інформаційних ознак, був А. Венгеров. Ним були здійснені відповідні дослідження і описання. По суті, саме він першим висунув гіпотезу про інформаційну природу права, а не тільки про наявність окремих інформаційних ознак у правових явищах. Свої попередні висновки про роль інформації А. Венгеров зробив, аналізуючи інформаційні й кібернетичні підходи до вивчення проблем природи управління. Далі, досліджуючи природу правової інформації й використовуючи у вказаному сенсі інформаційний підхід до правових норм, він транслиував його значення для «вивчення механізму дії права і ефективності правових норм», для «вивчення каналів, по яких право надходить до своїх адресатів і впливає на них за допомогою змісту» [19, с. 51].

«Інформаційний підхід у праві, – підкреслював А. Венгеров, – дозволяє пізнавати й реалізовувати в цій царині загальноінформаційні закономірності та в підсумку, дозволить створити інформаційну природу права. Тим самим вольова теорія права, у межах якої основна увага звертається на генезис права, на детермінацію норм соціально-економічним змістом, на способи і форми вираження в законах волі пануючого класу, буде доповнена інформаційною теорією права, тобто вченням про інформаційну природу права» [19, с. 51].

На жаль, гіпотетичні висновки А. Венгерова не знайшли подальшого розвитку. Цьому, очевидно, були свої причини. Історичні умови того часу теж

треба враховувати, адже тоді інформація ще не набула такого значення, як нині, через нерозвиненість комп'ютерних засобів її обробки, а також технологій і швидкості передачі користувачам. Проте методологічне значення висновків А. Венгерова є надзвичайно важливим, і сьогодні вони набувають особливої актуальності.

Необхідно підкреслити, що в період розквіту кібернетики багато юристів, ідучи в ногу з часом, брали участь у дискусіях з приводу проблем кібернетики й інформатики у праві, вивчали проблеми співвідношення управління та права, використання кібернетичних методів у дослідженні проблем права.

Так, С. Алексєєв ще у 80-х рр. минулого століття відзначав інформаційну функцію як канал впливу права на суспільне життя. Останнім часом його позиція і погляди на «інформаційні умови існування й реалізацію властивостей права», на зовнішній «інформаційний знак» функціонування права і на діалектику «співвідношення внутрішньої й зовнішньої його форм, яке вимагає подальшої поглибленої розробки», а також на використання природничо-наукових методів аналізу існуючих і пошуку нових правових засобів стають усе більш значущими й помітними для дослідників [20, с. 179–181].

Автори сучасних наукових доробків дедалі частіше звертають увагу на використання комплексних, зокрема інформаційних, методів у пошуку нових засобів правового забезпечення сучасної сфери суспільних відносин, оскільки вони дозволяють розкривати додаткові грані природи права і його роль у соціокультурній дійсності [21–27].

У різний час проводилися фундаментальні дослідження проблеми взаємозумовлених змін права й інформації з використанням інформаційного й комунікативного підходів при описанні природи права.

Спеціальні дослідження інформаційної картини права провів Ю. Кудрявцев. Звертаючись до цієї теми, автор пояснив цінність інформаційного підходу пізнання правових явищ таким чином: «Він дозволяє наче поєднати в рамках загальної моделі різноманітні явища – право, управління, правосвідомість, правозастосовну діяльність і підвести їх своєрідний спільний знаменник – інформацію. Це дозволить у теорії створити досить струнку модель цієї системи, побачити раніше непомітні зв'язки й закономірності, а на практиці (враховуючи можливість кількісного вираження інформаційних характеристик) розраховувати в майбутньому оптимальний «режим» функціонування тієї або іншої підсистеми, зокрема – права» [8, с. 6–7].

Головним стрижневим елементом, у якому виявляються основні інформаційні ознаки права, на думку Ю. Кудрявцева, є правові норми – основні носії інформації, що міститься в нормах права. Основною сполучною ланкою, між інформацією і правом, таким чином, є норми права. Автор наводить їх головну інформаційну ознаку: «Норми права з інформаційної сторони – це відомості

про належну, дозволену (а також стимулюючу) або заборонену поведінку людей, про умови, у яких така поведінка може або повинна здійснюватися, нарешті, про несприятливі наслідки невиконання вимог держави» [8, с. 6].

Інформаційна властивість права виявляється в тому, що дія правової інформації як відомостей розглядається в рамках правового регулювання, коли вони сприймаються і розуміються. У логічній схемі «регулювати – означає інформувати» міститься також одна з головних інформаційних властивостей права. Вольові державно-владні розпорядження (воля держави), знаходячи так звану «плоть», як підкреслює Ю. Кудрявцев, виражаються зовні як інформація, а сам процес «видання державою правових розпоряджень, доведення їх до відомих адресатів – це процес виробництва й передачі правової інформації, покликаної впливати на свідомість, а через неї – і на поведінку людей» [Там само, с. 16].

Важливе значення має також висновок автора про те, що «норми права – це, у відомому сенсі, образи, моделі реальної поведінки людей, призначені для їх майбутньої реалізації». У цьому він вбачає найважливіші інформаційні й гносеологічні риси права. Вольовий і образний характер норм права виявляється і у тому, що вони є результатом відображення інформації про суспільство на різних рівнях свідомості: на рівні законодавця і на рівні особистості [Там само, с. 16–28]. Підкреслюючи абстрактність і образність правової інформації, він виділяє в ній основне, тому в інформаційному плані вона є узагальненою моделлю нескінченної кількості конкретних, однотипних відносин. «Система правових норм, таким чином, – це інформація, що пройшла складний, багатоступінчатий шлях від відображення різноманітності соціальної системи, через переробку й оптимізацію (і приріст до неї накопичених знань) до втілення у правових нормах у завершеному вигляді, тобто у вигляді «програми дій» [Там само, с. 31].

Одним словом, Ю. Кудрявцев у своєму дослідженні виділив головні інформаційні ознаки правової норми як різновиду інформації, чим і підтвердив коеволюційний процес розвитку права й інформації.

Використовує інформаційний підхід у дослідженні проблем теорії права й А. Малько. Зокрема, він проаналізував природу інформації на основі відомої фундаментальної її властивості «подвійності», якої вона набуває при перетворенні в математичну форму представлення [28, с. 12–18].

А. Малько виявив наскрізне начало правової інформації, яке фіксує в нормах права цей парний метод своєрідного кодування/декодування двох різних (полярних) типів правового регулювання суспільних відносин. Автор, таким чином, з одного боку, з успіхом продемонстрував можливість інформаційного підходу у вирішенні проблем юридичної науки, а з іншого – підтвердив органічну єдність у розвитку права й інформації.

Не менш важливі висновки робить і Д. Грибанов, досліджуючи теоретичні проблеми динаміки суспільних відносин в інформаційній сфері. Проаналізувавши природні властивості інформації, він дійшов висновку, що у правовій сфері багато процесів мають або інформаційну природу, або інформаційний характер. Це стосується змісту суспільних відносин, правозастосовної діяльності, обігу інформації у процесуальній діяльності та при винесенні ухвали у справі тощо. Він, зокрема, зазначає, що якщо розглядати соціальне відношення з позиції обігу інформації, то і право можна аналізувати як інформаційну систему ідеального змісту й матеріальної форми, призначену для впорядкування суспільних відносин, що є організованими процесами створення, обробки й руху спеціальної правової інформації [29].

Отже, є усі підстави констатувати, що інформація уже давно є об'єктом правового регулювання, принаймні з моменту формування «тасмного» діловодства в епоху середньовіччя правителі держав регулювали порядок доступу до інформації, що мала важливе для управління значення. Як категорія права інформація відображає ознаки життєвих ситуацій у їх конкретних образах. Ця властивість інформації надає їй правового значення. Усвідомивши й виявивши механізм формування інформації як реального моменту буття, можна описати та сформулювати деякі ознаки правил поведінки учасників інформаційного процесу (у разі необхідності). Кожний із структурних елементів інформації несе самостійне правове смислове навантаження.

Висновки. Таким чином, розглядаючи інформацію як філософсько-правову категорію, можна констатувати, що в інформації як категорії ми виявляємо не окремі правові ознаки, властиві об'єкту права. Структурні елементи моделі інформації мають самостійне категоріальне правове значення (електронний документ, комп'ютерна інформація, телекомунікаційне середовище, духовне середовище, об'єкти інтелектуальної діяльності).

Взаємозумовленість, розвиток та інтеграція інформації і права як суспільних явищ привело, з одного боку до активного впливу інформації й пов'язаних з нею структур на правову систему, що зумовило пізнання нових закономірностей у розвитку юриспруденції. З другого боку – правова система не менш активно реагує на сучасні інформаційні реалії шляхом внутрішньої рефлексії й саморозвитку у бік забезпечення правопорядку в інформаційній сфері.

Суть і складний структурний характер інформації, граничний рівень її узагальнення як категорії надає їй фундаментальної якості метакатегорії.

Враховуючи багатогранність терміна «інформація», наявність її філософської, соціальної, біологічної, технічної та інших складових не зовсім коректним видається зведення юридичного визначення інформації в національному законодавстві до суто побутового рівня – до термінів «дані» або «відомос-

ті». Інформацію слід розглядати як базову фундаментальну категорію, а на рівні правового регулювання доцільно застосовувати такі основні терміни: «інформаційні відносини», «інформаційна діяльність», «інформаційні технології», «інформаційні ресурси», «інформаційні продукти», «інформаційні послуги», а також «дані» або «відомості».

ЛІТЕРАТУРА

1. Дубов Д. В., Ожеван М. А., Гнатюк С. Л. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості. Київ : НІСД, 2010. 29 с.
2. Сунегін С. О. Концепти «інформаційне суспільство» та «електронна держава»: питання правового забезпечення. *Альманах права*. 2020. Вип. 11. С. 224–238.
3. Біленчук П. Д., Кравчук О. В., Міщенко В. Б., Пілюков Ю. О. Інформаційна діяльність в правознавстві: стратегія управління розвитком наукових досліджень, інноваціями, консалтингом, моніторингом, системою трансферу технологій в урядових структурах, університетах, дослідницьких центрах і в приватному секторі. Київ : Наука і життя, 2007. 244 с.
4. Нестеренко О. В. Основи побудови автоматизованих інформаційно-аналітичних систем органів державної влади. Київ : Наук. думка, 2005. 628 с.
5. Системна інформатизація законотворчої та правоохоронної діяльності. Київ : Навч. книга, 2005. 640 с.
6. Дзьобань О. П. До проблеми коеволюції права й інформації. *Інформація і право*. 2012. № 3 (6). С. 7–13.
7. Право и информатика : сб. ст. / под ред. Е. А. Суханова. Москва : Изд-во МГУ, 1990. 143 с.
8. Кудрявцев Ю. В. Нормы права как социальная информация. Москва : Юрид. лит., 1981. 144 с.
9. Даніл'ян В. О. Крутько І. М., Колісников А. В. Філософсько-правові аспекти інформаційного суспільства. *Гілея: науковий вісник*. 2020. Вип. 152. С. 127–130.
10. Корж І. Ф. Аберация нормативно-правової інформації. *Інформація і право*. 2021. № 1. С. 9–16.
11. Юридична відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері та основи інформаційної деліктології : монографія / І. В. Арістова, О. А. Баранов, О. П. Дзьобань та ін. ; за заг. ред. проф. К. І. Белякова. Київ : КВПЦ, 2019. 344 с.
12. Енциклопедія соціогуманітарної інформології / координатор проекту та заг. ред. проф. К. І. Беляков. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Т. 1. 472 с.
13. Енциклопедія соціогуманітарної інформології / координатор проекту та заг. ред. проф. К. І. Беляков. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. 436 с.
14. Брижко В. М., Швець М. Я. Нормативно-правові та методологічні засади упорядкування інформаційних відносин : наук.-методол. посіб. / за ред. В. Тація. Київ : ПанТот, 2009. 322 с.
15. Брижко В. М. Основи систематизації інформаційного законодавства: теоретичні та правові засади : монографія. Київ : ПанТот, 2012. 304 с.

16. Беляков К. І. Інформація в праві: теорія і практика. Київ : КВІЦ, 2006. 118 с.
17. Жиляєв І. Б. Інформаційне право України: теорія і практика : монографія. Київ : Парламент. вид-во, 2009. 104 с.
18. Правове забезпечення інформаційної діяльності в Україні / Ю. С. Шемшученко (заг. ред.), І. С. Чиж (заг. ред.). Київ : Юрид. думка, 2006. 384 с.
19. Венгеров А. Б. Право и информация в условиях автоматизации управления. Москва : Политиздат, 1978. 235 с.
20. Алексеев С. С. Избранное. Наука права. Общесоциальные проблемы. Публицистика. Москва : Статут, 2003. 480 с.
21. Брижко В. М. Про концептуальні основи системного впорядкування суспільних відносин в інформаційній сфері України. *Інформація і право*. 2012. № 2 (5). С. 10–17.
22. Цимбалюк В. С. Інформатика як об'єкт правовідносин. *Інформація і право*. 2012. № 1 (4). С. 108–112.
23. Золотар О. Свобода інформації в контексті концепції природного права. *Правова інформатика*. 2011. № 1. С. 12–16.
24. Буріло Ю. П. Про комплексну природу інформаційного права. *Інформація і право*. 2015. № 1. С. 47–54.
25. Селезньова О. М. Специфіка природи інформаційного права в контексті галузевої приналежності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. Вип. 26. С. 178–181.
26. Information society and information security / A. Getman (ed.), O. Danilyan, O. Dzeban, Y. Kalynovskyi. LAP Lambert Academic Publishing, 2021. 125 p.
27. Матвійчук Л. Нормативно-правове забезпечення науково-інформаційної діяльності. *Бібліотечний вісник*. 2021. № 3. С. 3–11.
28. Малько А. В. Двоичность юридической информации и язык законодательства. *Правоведение*. 1993. № 1. С. 12–18.
29. Грибанов Д. В. Ресурсы и правовое регулирование инновационной экономики. URL: https://www.studmed.ru/gribanov-d-v-resursy-i-pravovoe-regulirovanie-innovacionnoy-ekonomiki_c1fbb0de8e9.html (дата звернення: 23.11.2021).

REFERENCES

1. Dubov, D. V., Ozhevan, M. A., Hnatiuk, S. L. (2010). *Informatsiine suspilstvo v Ukraini: hlobalni vyklyky ta natsionalni mozhlyvosti*. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
2. Sunehin S. O. (2020). Kontsepty «informatsiine suspilstvo» ta «elektronna derzhava»: pytannia pravovoho zabezpechennia. *Almanakh prava – Almanac of Law. Issue 11, 224-238* [in Ukrainian].
3. Bilenchuk, P. D., Kravchuk, O. V., Mishchenko, V. B., Piliukov, Yu. O. (2007). *Informatsiina diialnist v pravoznavstvi: stratehiia upravlinnia rozvytkom naukovykh doslidzhen, innovatsiiamy, konsaltnhom, monitorynhom, systemoiu transferu tekhnolohii v uriadovykh strukturakh, universytetakh, doslidnytskykh tsentrakh i v pryvatnomu sektori*. Kyiv: Nauka i zhyttia [in Ukrainian].

4. Nesterenko, O. V. (2005). *Osnovy pobudovy avtomatyzovanykh informatsiino-analitychnykh system orhaniv derzhavnoi vlady*. Kyiv: Naukova dumka [In Ukrainian].
5. *Systemna informatyzatsiia zakonotvorchoi ta pravookhoronnoi diialnosti*. (2005). Kyiv: Navchalna knyha [in Ukrainian].
6. Dzoban, O. P. (2012). Do problemy koevoliutsii prava y informatsii. *Informatsiia i pravo – Information and law*, 3 (6), 7-13 [in Ukrainian].
7. *Pravo i informatika: sbornik statey* / E. A. Suhanov (ed.). (1990). Moskva: Izd-vo MGU [in Russian].
8. Kudryavtsev, Yu. V. (1981). *Normy prava kak sotsialnaya informatsiya*. Moskva: Yurid. lit. [in Russian].
9. Danil'ian, V. O., Krutko, I. M., Kolisnykov, A. V. (2020). Filosofsko-pravovi aspekty informatsiinoho suspilstva. *Hileia: naukovyi visnyk – Gilea: scientific bulletin, Issue 152*, 127-130 [in Ukrainian].
10. Korzh, I. F. (2021). Aberatsiia normatyvno-pravovoi informatsii. *Informatsiia i pravo – Information and law*, 1, 9-16 [in Ukrainian].
11. Yurydychna vidpovidalnist za pravoporushennia v informatsiinii sferi ta osnovy informatsiinoi deliktolohii. I. V. Aristova, O. A. Baranov, O. P. Dzoban et al. K. I. Bieliakov (ed). (2019). Kyiv: KVITs [in Ukrainian].
12. *Entsyklopediia sotsiohumanitarnoi informolohii*. K.I. Beliakov (ed). (2020). T. 1. Kyiv: Vydavnychiy dim «Helvetyka» [in Ukrainian].
13. *Entsyklopediia sotsiohumanitarnoi informolohii*. K.I. Beliakov (ed). (2021). T. 2. Odesa: Vydavnychiy dim «Helvetyka» [in Ukrainian].
14. Bryzhko, V. M., Shvets, M. Ia. Normatyvno-pravovi ta metodolohichni zasady uporiadkuvannia informatsiinykh vidnosyn. V. Tatsii (ed). (2009). Kyiv: «PanTot» [in Ukrainian].
15. Bryzhko, V. M. (2021). *Osnovy systematyzatsii informatsiinoho zakonodavstva: teoretychni ta pravovi zasady*. Kyiv: «PanTot» [in Ukrainian].
16. Bieliakov, K. I. (2006). *Informatsiia v pravi: teoriia i praktyka*. Kyiv: KVITs [in Ukrainian].
17. Zhyliaiev, I. B. (2009). *Informatsiine pravo Ukrainy: teoriia i praktyka*. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo [in Ukrainian].
18. *Pravove zabezpechennia informatsiinoi diialnosti v Ukraini*. Yu. S. Shemshuchenko (ed), I. S. Chyzh (ed). (2006). Kyiv: TOV «Vyd-vo «Iurydychna dumka» [in Ukrainian].
19. Vengerov, A. B. (1978). *Pravo i informatsiya v usloviyah avtomatizatsii upravleniya*. Moskva: Politizdat [in Russian].
20. Alekseev, S. S. (2003). *Izbrannoe: Nauka prava. Obschesotsialnyie problemy*. Publitsistika. Moskva: Statut [in Russian].
21. Bryzhko, V. M. (2012). Pro kontseptualni osnovy systemnoho vporiadkuvannia suspilnykh vidnosyn v informatsiinii sferi Ukrainy. *Informatsiia i pravo – Information and law*, 2 (5), 10-17 [in Ukrainian].
22. Tsybaliuk, V. S. (2012). Informatyka yak obiekt pravovidnosyn. *Informatsiia i pravo – Information and law*, 1 (4), 108-112 [in Ukrainian].

23. Zolotar, O. (2011). Svoboda informatsii v konteksti kontseptsii pryrodnoho prava. *Pravova informatyka – Legal informatics, 1, 12-16* [in Ukrainian].
24. Burilo, Yu. P. (2015). Pro kompleksnu pryrodu informatsiinoho prava. *Informatsiia i pravo – Information and law, 1, 47-54* [in Ukrainian].
25. Seleznova, O. M. (2014). Spetsyfika pryrody informatsiinoho prava v konteksti haluzevoi prynalezhnosti. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Right, Issue 26, 178-181* [in Ukrainian].
26. Information society and information security (2021). A. Getman (ed.), O. Danilyan, O. Dzeban, Y. Kalynovskyi. LAP Lambert Academic Publishing.
27. Matviichuk L. (2021). Normatyvno-pravove zabezpechennia naukovo-informatsiinoi diialnosti. *Bibliotechnyi visnyk – Library Bulletin, 3, 3-11* [in Ukrainian].
28. Malko, A. V. (1993). Dvoichnost yuridicheskoy informatsii i yazyk zakonodatelstva. *Pravovedenie – Jurisprudence, 1, 12-18* [in Russian].
29. Gribanov, D. V. (2010). Resursy i pravovoe regulirovanie innovatsionnoy ekonomiki. URL: https://www.studmed.ru/gribanov-d-v-resursy-i-pravovoe-regulirovanie-innovatsionnoy-ekonomiki_c1fbb0de8e9.html [in Russian].

Данильян Олег Геннадиевич, доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой философии, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, г. Харьков, Украина

Дзебань Александр Петрович, доктор философских наук, профессор, профессор кафедры философии, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, г. Харьков, Украина

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ОСНОВАНИЯ ПРАВА КАК ЭЛЕМЕНТА СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ РЕАЛЬНОСТИ

В статье предпринята попытка освещения концептуальных аспектов рассмотрения интеграционных процессов права и информации в процессе становления информационного общества. Подчеркивается, что структурные элементы модели информации имеют самостоятельное категориальное правовое значение. Как категория права информация отражает признаки жизненных ситуаций в их конкретных образах, что придает ей правовое значение. Обосновывается, что взаимообусловленность, развитие и интеграция информации и права как общественных явлений привели к активному влиянию информации и связанных с ней структур на правовую систему, что обусловило познание новых закономерностей в развитии юриспруденции. В свою очередь продемонстрировано, что правовая система не менее активно реагирует на современные информационные реалии путем внутренней рефлексии и саморазвития в сторону обеспечения правопорядка в информационной сфере.

Ключевые слова: информация, право, информационные процессы, информационная сфера, информационное право.

Danilyan Oleg Gennadievich, Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Head of Philosophy Department, Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine

Dzoban Olexander Petrovich, Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Professor Philosophy Department, Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine

INFORMATION FUNDAMENTALS OF LAW AS AN ELEMENT OF SOCIO-CULTURAL REALITY

The article attempts to highlight the conceptual aspects of the integration processes of law and information in the process of formation of the information society. It is emphasized that the structural elements of the information model have an independent categorical legal significance. As a category of law, information reflects the signs of life situations in their specific images, which gives it legal significance. It is substantiated that the interdependence, development and integration of information and law as social phenomena has led to the active influence of information and related structures on the legal system, which has led to the knowledge of new patterns in the development of jurisprudence. In turn, it is demonstrated that the legal system is no less active in responding to modern information realities through internal reflection and self-development towards ensuring law and order in the information sphere.

Keywords: information, law, information processes, information sphere, information law.

